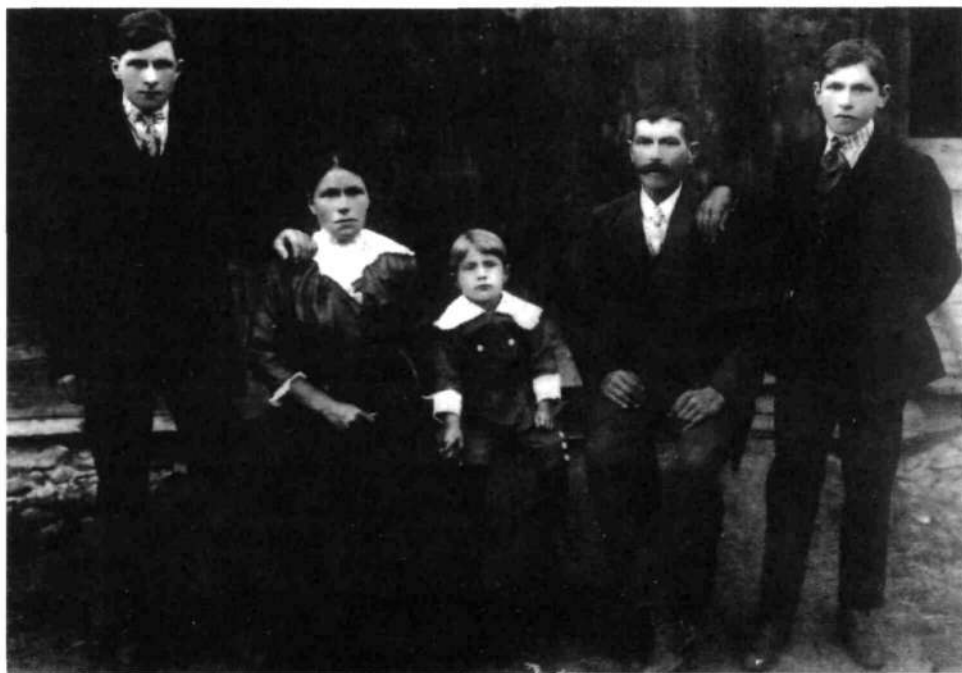

Jurij Križnar zdravil ljudi in živino

Leta 1990 je v Loških razgledih števil. 37 Meta Sterle objavila zelo zanimiv prispevek o ljudskem zdravilstvu na Loškem. Predstavila je vrsto ljudi iz Škofje Loke, Poljanske in Selške doline, npr. Pavleta Lipiča, Janeza Potočnika, Jako Ranta, Jožeta Bogataja, Janeza Starmana, Ivana Sušnika, Antona Košenino in druge. V dokaj obsežnem gradivu pa je nekaj zdravilcev in ranocelnikov izpustila. Med njimi tudi Jurija Križnarja iz Delnic v Poljanski dolini. Bil sem njegov sovaščan in se dobrih 40 let z njim srečeval in pogovarjal. Vem, kaj vse je znal in počel. Zato sem se odločil, da ga bralcem Loških razgledov predstavim in uvrstim v skupino zdravilcev, ki jih je pred 9 leti vključila v svoj prispevek Sterletova. Menim, da njegova prizadevanja na področju zdravstva zaslužijo javno predstavitev.

Družina Jurija Križnarja (z leve: brat Pavle, mama Katarina, brat Jože - bil je ranjen v glavo in operiran doma, oče Jurij, Jurij - ranocelnik)

Kdo je bil Jurij Križnar?

Rojen je bil 1903 v Delnicah nad Škofjo Loko. Oče Jurij in mati Katarina Križnar, rojena Stanonik, sta mu kmalu umrla, zato je kmetijo prevzel že s 27 leti. Poročil se je z Angelo Štibelj iz Javorij. Imela sta 6 otrok, od katerih so živi le še trije: Martinka, Jurko (sedaj že četrti gospodar zapored z imenom Jurij) in Vida.

Jurij Križnar, po domače Ile, je bil srednje velik, pokončen, močne postave, črnih las, vedno je nosil velike košate brke, odlično slišal in dobro videl. Po kapi 1957 je oslepel, po enem letu pa se mu je vid povrnil. Svoje otroke je imel rad, pri vzgoji pa je bil kljub temu dosleden, nepopustljiv in strog. V šolo, oddaljeno 4,5 km, so morali zadnji trenutek, tako da med potjo ni bilo časa za neumnosti.

Bil je mož z veliko energije, ki pa je nikoli ni sproščal v naglici in silovito, ampak premišljeno in zanesljivo. Nikoli ni pretirano hitel, tudi takrat ne, ko je šel k bolniku ali poškodovanemu. Na poti je bil videti zamišljen, kot bi zbiral znanje za preudarno ravnanje. Nikdar se ni obremenjeval z nepotrebnimi stvarmi. Videza, da bi kdaj živel stresno, ni dajal. Rad je poslušal lepo domače petje. Užival je v srečanjih z vaškimi posebnosti in z njimi ob šilcu dobrega domačega žganja pogosto izmenjal kako veselo. Njegov humor je bil priložnostno pogojen. Na račun mladih zaljubljenecv in deklet, ki so vzbujala pozornost, je rad naredil šaljivo zgodbo. Za nas otroke je vse znal, zato smo ga občudovali in klicali ata, za odrasle pa je bil Jur ali Ile. Znanje si je nabiral:

- v osnovni šoli Poljane, ki jo je obiskoval dvakrat tedensko; naučil se je brati in pisati, kar je bilo za tiste čase že veliko;
- pri starših in ljudeh, ki so se spoznali na zdravljenje ljudi in živine;
- na služenju rednega vojaškega roka;
- iz knjig, ki jih je z veseljem kupoval in bral.

Bil je veren, ni pa molil, hodil je k maši, ne pa v cerkev. V opravičilo za tako pobožnost je s polovičnim nasmeškom rad povedal, da ima spoved in pokoro kar doma. Pa še to je dodal, da ima Bog vse ljudi rad.

Brez čustev pa ata Jur tudi ni bil. Ko je šel k vojakom fant in sedanji mož njegove hčerke Vide, se je od njega lepo poslovil, nato pa potočil nekaj debelih solz. Na pol v zadregi sem ga vprašal, kaj se dogaja, pa mi je hudomušno odvrnil: »V oko mi je padla mušica.« Ko sem rekel, da ima solzno tudi drugo oko, mi je hudomušno odvrnil: »Veš mušica mi je padla najprej v eno, nato pa še v drugo oko.«

Zakonca Jurij in Angelca Križnar

Kaj vse je znal in delal Jurij Križnar?

Mestne ljudi in politike je opozarjal na veliko napako, ker mislijo, da za težko in umazano kmečko delo znanje ni potrebno. Razlagal je, da to ne drži in da je bil kmet v vseh časih zelo odvisen od svojega dela, znanja in iznajdljivosti. Tako je razmišljal tudi o svojem položaju. Zato se je za pridobivanje novih znanj vedno postavil v prvo vrsto.

Po poklicu je bil kmet s 34 hektarji zemlje. Zlasti v mladih letih je bil zelo napreden. Zanimal se je za vse, kar je vsaj malo dišalo po dobrem gospodarjenju. Imel je odlične konje, med drugim tudi hitro kobilu, lipicanko Lizo, ki jo je uporabljal za nujne prevoze ljudi k zdravniku, na železniško postajo v Škofjo Loko, v cerkev itd. V vasi je s sosedom Blažem Križnarjem leta 1945 prvi začel s proizvodnjo električne energije za lastne potrebe. Že pred tem pa je imel na vodni pogon priključeno obratovanje slamoreznice, mlatilnice in »vevnika« (vejalnika).

V pozno jesenski in zimski sezoni je bil vaški klavec goveje živine in prašičev. Delo je opravljal za protiusluge pri košnji, žetvi, pletvi, pripravi drv itd. Nekateri pa so mu dali za lon (plačilo) kar prašičjo kožo. V času gospodarske krize je začel z gradnjo žage venecijanke. Leta 1935 je že razžagal prve hlode in kmalu zatem za kašto desk tretje vrste kupil rabljeno motorno kolo znamke Puch. Ker gospodarska kriza po letu 1935 ni bila več tako ostra, je prodaja žaganega lesa zacvetela in Jurij Križnar se je začel ukvarjati z lesno trgovino. Pri stricu Blažu Križnarju, odličnem tesarskem mojstru, se je kot mlad fant izučil za priučenega tesarja. Postavila sta več drvarnic, kozolcev, hlevov in njegovo žago venecijanko. Za domače potrebe se je izučil še za kolarja, tako da je sam lahko izdeloval, predvsem pa popravljal vozove, sani in različna orodja.

V mladih letih je igral harmoniko, po drugi svetovni vojni pa postal še lovec. Ustrelil je eno samo srno. Rad je lovil lisice in z leti je v prostorih pod svojo žago ustvaril pravi lisičji živalski vrt.

Prav posebno veselje in občutek pa je imel z zdravljenjem ljudi in živali. Kot ljudski zdravilec in ranocelnik je bil znan daleč naokrog. Po pomoč so prihajali iz Podobena, Javorij, Žetine, Martinj Vrha, Žirovskega Vrha, Bukovega Vrha, Loga, Sopotnice, Luše, Čabrač itd. Območje, ki ga je pokrival s svojimi uslugami je bilo v obsegu precej večje, kot ga ima današnja Lovska družina Poljane.

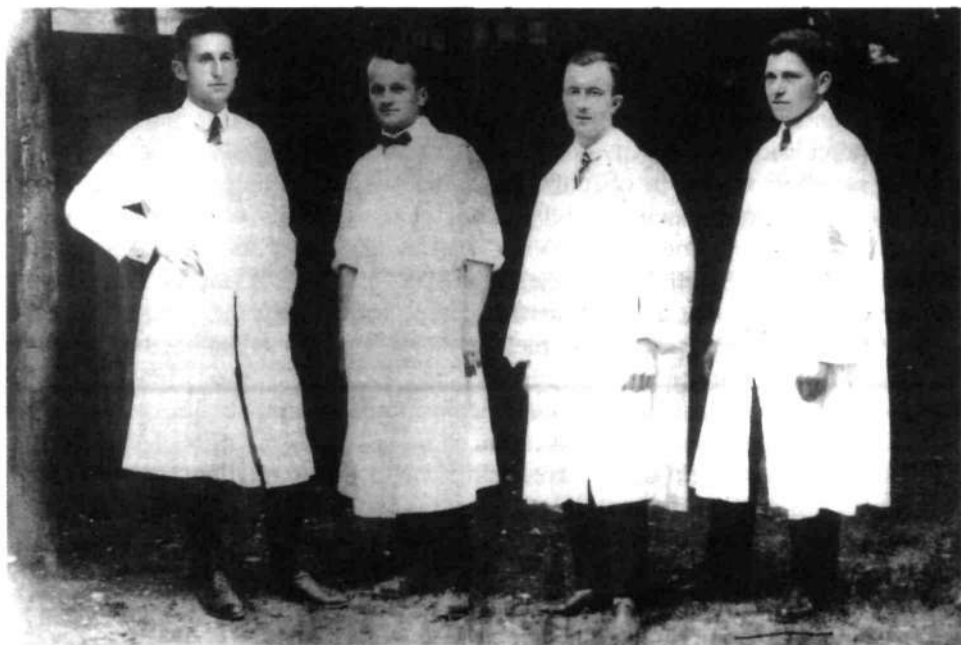
Do obolelih in poškodovanih je imel spoštljiv odnos. Zdravljenju je bil predan in ne prodan. Njegov sin Jurko mi je pripovedoval, da svojih storitev ni nikoli zaračunal. Ne spominja se, da bi kdaj sprejel denar za ruvanje zob ali drugo zdravstveno pomoč. Svoje delo je ocenil za koristno in to mu je zadoščalo.

Mazač pri svojem delu ni bil. Črne bukve, zagovarjanje in zdravljenje s kravjeki in kurjeki je odklanjal. Če so pri zdravljenju nastopile težave, je bolnika takoj napotil k zdravniku, dr. Milanu Gregorčiču v Gorenjo vas. Nekateri zdravilci, ranocelniki in padarji so imeli z uradno oblastjo težave in so bili zaradi svojega dela kaznovani z zaporom, globo in prepovedjo zdravljenja. Jurij Križnar in dr. Milan Gregorčič pa sta bila v dobrih, celo prijateljskih odnosih. Če sta se srečala, je beseda takoj nanesla na zdravljenje. To, da ga oblast in področni zdravnik nista preganjala, mu je prijala.

Gospodo, meščane in težke bolnike so v prejšnjih časih praviloma oskrbovali zdravniki, kmete in bajtarje pa padarji, zdravilci in ranocelniki. Razlogi za tako delitev pri zdravljenju so bili:

- velike socialne razlike med stanovi,
- zelo nizka izobrazba kmetov in bajtarjev,
- posameznim zdravilcem in ranocelnikom so ljudje zaupali,
- nekateri zdravilci in ranocelniki so zdravili ljudi in živino in ob takem obisku na domu so mnogi dobili dvojno uslugo,
- cena življenja je bila nekoč drugačna od današnje. Ko je npr. umrl v družini deseti otrok, so se starši v globoki žalosti tolažili s tem, da je Bog že vedel, zakaj in koga je vzel k sebi.

Pri ljudeh je največ zdravil poškodbe: zvine, izpahe, zlome in rane. Bolniki pa so po pomoč in nasvete prihajali tudi za glavobole, bolečine v trebuhu, driske ipd. Pa operiral je tudi. Ko je bil njegov brat Jože v poljanski vstaji decembra 1941 leta ranjen v glavo nad ušesom, mu je krogla ostala pod kožo. Zaradi teže mu je počasi lezla navzdol in prišla do sklepa med zgornjo in spodnjo čeljustjo. To je povzročilo pri grizenju in žvečenju hrane zelo boleče premikanje spodnje čeljusti. Jože Križnar kot partizanski ranjenec iz previdnosti ni iskal pomoči v bolnici. Zato sta se z bratom odločila za operacijo doma. Za poseg je Jurij Križnar pripravil nož (skalpel), prijemalko (pinceto), razkužilo (žganje), gazne kosmiče (tampone) in vato. Oblečen je bil v kratko belo haljo. Operacija in zdravljenje sta potekala brez komplikacij.

Na služenju vojaškega roka v Ljubljani (drugi z leve dr. Hinko Franken, prvi z desne Jurij Križnar)

Delnice so bile med drugo svetovno vojno polosvobojeno ozemlje. V vasi so se največ zadrževali partizani, zato so jo Nemci imenovali »mala Moskva«. Potrebe po nujenju zdravstvene pomoči bolnim in ranjenim so bile pogoste. Med vojno je to delo poleg dr. Milana Gregorčiča, partizanskega bolničarja Groge in prehodnih zdravstvenih delavcev, opravljal Jurij. Bolniške sobe so bile navadne kmečke izbe, temni hlevi, odprti seniki in vlažne zemljanke. Zaradi nevednosti in napačnih odločitev priložnostnih zdravilcev so ljudje tudi umirali. Zato je bil Jurij za mnoge bolnike, ranjence in poškodovance veliko upanje. S strani partizanov je bil zadolžen za prvo pomoč, oskrbo in razvrščanje (trijaža) poškodovanih in bolnih v nujno nadaljnjo strokovno obravnavo in zdravljenje.

Najbolj znan pa je bil po zobozdravstvenih uslugah. Vojaški rok je služil v Ljubljani kot bolničar. V tem času je po čistem naključju prišel v stik z vojaškim zobozdravnikom, dr. Hinkom Franknom. Ta je takoj opazil, da se vojak Jurij živo zanima za zdravstvo, zato ga je vzel k sebi za kurirja. Pozneje ga je vključil v ambulantno delo, kjer se je po nekaj več kot enem letu priučil za njegovega pomočnika. Dr. Franken mu je proti koncu služenja vojaščine zaupal in omogočil, da je nekatere zobozdravstvene storitve že opravljal samostojno, npr. ruvanje zob, plombiranje in ulivanje kron. Ko je odslužil vojaški rok in zapustil Ljubljano, mu je Franken poklonil precej orodja (instrumentov), tako da je ljudem posamezne zobozdravstvene usluge lahko nudil na domu. Orodje je hranil v manjšem suhem predalu zidne omarice, skupaj z drugimi pripomočki. Sanitetnega materiala je imel stalno dovolj. Kje ga je dobival, ne vem. Znano je le to, da ga je po drugi svetovni vojni s sanitetnim in drugim materialom za zdravljenje oskrboval RK Slovenije, za zdravljenje živine pa Zavarovalnica Triglav iz Kranja.

Bolnikom je dajal koristne nasvete. Če je izruval zob je naročil:

- ne šlataj s prstom v usta in rano,
- ko greš ven, imej usta zaprta in pokrita s čistim robcem,
- ne pij mrzle vode,
- težka dela lahko opravljaš šele potem, ko bo rana zaceljena,
- po jedi izpiraj usta s kamiličnim čajem ali hipermanganovo raztopino.

Če je rana močno krvavela, je bolnika zadržal toliko časa, da je krvavitev prenehala. Nekateri odrasli bolniki, ki so prišli na ruvanje zob, so se ga v strahu pred bolečino napili. So pa bili tudi taki, ki so po ruvanju zoba prosili za šilce žganja. Po kapi 1957 Jurij Križnar ni več ruval.

Zdravniško orodje in literatura Jurija Križnarja

Vsa leta je zdravil še konje, govejo živino in prašiče. Najbolj pogosto so ga klicali na pomoč, če je konja ali kravo klalo ali napenjalo, pa tudi pri driskah in zaprtju. Pogosto je bil prisoten pri težjih porodih. Zato je včasih hudomušno pripomnil, da je kravja babica. V zelo težkih primerih je naredil celo operacijo. Pri kmetu Nacetu v Delnicah klub pomoči krava ni povrgla teleta. Zato je bilo ogroženo življenje obeh. Z gospodarjem sta se odločila za operacijo. Jurij je rešil kravo na ta način, da je tele razrezal v njej in ga po kosih odstranil. Operacija je uspela, trajala pa je več ur.

Uspešno je zdravil poškodbe, znanje pa je črpal iz knjig, npr.:

– »Domači živinozdravnik«, spisal Franjo Dular, okrajni višji živinozdravnik, izdala Družba sv. Mohorja v Celovcu 1909.

– »Prva pomoč ponesrečenim živalim in nekatera druga navodila lastnikom domačih živali«, napisal prof. dr. Ferdo Kern, živinozdravnik, založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, natisnila Delniška družba d. d. v Ljubljani.

Tak je bil Jurij Križnar! Človek bi komaj verjel, da je v eno samo življenje mogoče spraviti toliko različnih znanj in dejavnosti. O sebi je zapustil zelo živo podobo, tako da ga ni mogoče pozabiti, čeprav je umrl že 1982, star 79 let.

Skozi njegovo življenje sva se sprehodila njegov sin Jurko in daljni sorodnik Ivan Križnar.